

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Ректор ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»
К. В. Муравйов

січня 2026 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» Барінова Артема Олександровича «Позитивні дії у правовій системі США: історія, судова практика та сучасні виклики у світлі міжнародних стандартів»

ВИТЯГ

із протоколу № 2 засідання фахового кафедрального семінару кафедр правоохоронної та антикорупційної діяльності, теорії держави і права та конституційного права, адміністративного, фінансового та банківського права, господарського та трудового права, цивільно правових дисциплін та міжнародного права Міжрегіональної Академії управління персоналом від 19 січня 2026 року

Присутні:

Щокін Р.Г. д.ю.н., проф., Муравйов К.В. д.ю.н., проф., Заросило В.О. д.ю.н., проф., Капля О.М. д.ю.н., проф., Зубрицький М.І. д.ю.н., проф., Веклич В.О. д.ю.н., доц., Бортник В.А. к.ю.н., доц., Пиняга Р.О. к.ю.н., Савка О.І. к.ю.н., Барановська В.М. к.ю.н., доц., Лісовська Ю.П. к.ю.н., Тарнавська А.А. к.ю.н., Талах А.М. к.ю.н., Севрук Ю.Г. к.ю.н., Вацюк В.О. к.ю.н., Євдокимов Д.А. к.ю.н., доц., Меджбель В.І. к.ю.н., доц.

Запрошений:

Здобувач Барінов Артем Олександрович

Присутні на засіданні 17 осіб, із яких 6 докторів юридичних наук, 11 - кандидати юридичних наук.

СЛУХАЛИ:

Доповідь **Барінова Артема Олександровича** за темою: «Позитивні дії у правовій системі США: історія, судова практика та сучасні виклики у світлі міжнародних стандартів», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Тема затверджена Вченою Радою Міжрегіональної Академією управління персоналом 29 червня 2022 року. (протокол № 5).

Науковий керівник – Меджбель Валентина Іванівна, к.ю.н., доц.

Доповідь здобувача:

Шановний Головуючий, шановні учасники семінару та присутні!

Вашій увазі пропонується дисертаційне дослідження на тему: «Позитивні дії у правовій системі США: історія, судова практика та сучасні виклики у світлі міжнародних стандартів».

Актуальність теми зумовлена потребою глибокого аналізу концепції позитивних дій у правовій системі США як особливого механізму подолання історичної дискримінації та нерівності у сферах освіти, працевлаштування й суспільного життя. Від перших кроків (указу президента Кеннеді 1961 року та Закону про громадянські права 1964 року) позитивні дії перетворилися на комплексну систему правового регулювання, що поєднує правові, соціальні та етичні елементи. Актуальність теми значно посилилася після рішення Верховного Суду США у 2023 році у справах StudentsforFairAdmissions, яке обмежило можливість врахування раси у вступі до університетів і поставило під сумнів легітимність позитивних дій у ширшому соціально-правовому контексті.

Події 2024–2025 років засвідчують подальше звуження сфери застосування позитивних дій. Виконавчі ініціативи адміністрації Дональда Трампа щодо скасування вимог до виконавців федеральних контрактів та посилення контролю за процесами вступу до коледжів, а також обмеження програм різноманітності, рівності та інклюзії (DEI) у низці штатів створили ситуацію правової невизначеності для освітніх установ і бізнесу. Одночасно тривають нові позови та федеральні розслідування, що демонструє перехід правозастосовної практики до моделі «расової нейтральності» та формальної рівності, навіть попри наявність діючих обов'язків щодо підтримки окремих категорій, як-от ветерани чи особи з інвалідністю.

Проблематика позитивних дій має також міжнародний вимір, адже американська модель істотно відрізняється від підходів, закріплених у

конвенціях ООН щодо ліквідації расової дискримінації та дискримінації щодо жінок. Сучасні виклики підкреслюють необхідність пошуку альтернативних, расово нейтральних механізмів забезпечення рівності, що робить досвід США важливим для інших правових систем, зокрема України, яка перебуває у процесі євроінтеграції. Політична поляризація у США, що проявляється у значному суспільному спротиві позитивним діям, додатково підтверджує актуальність наукового аналізу цього механізму та його впливу на формування сучасних антидискримінаційних практик.

Для України, де питання соціальної справедливості та інклюзії також набувають значення в умовах європейської інтеграції, аналіз американського досвіду позитивних дій може слугувати цінним джерелом для формування власних правових підходів. Зокрема, це стосується створення механізмів, які б забезпечували рівний доступ до освіти та професійних можливостей для груп, що зазнають структурних обмежень.

Метою дослідження є комплексний аналіз історико-правових витоків, доктринальних обґрунтувань та сучасних трансформацій концепції позитивних дій у правовій системі США з метою розроблення теоретико-правових засад і практичних рекомендацій щодо забезпечення фактичної рівності можливостей у сучасних умовах у США.

Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*:

- дослідити поняття позитивних дій, їхні історичні витoki та причини виникнення, починаючи від указу президента Кеннеді 1961 року та Закону про громадянські права 1964 року, до сучасних судових рішень;
- проаналізувати принцип легітимних очікувань як доктринальний базис концепції позитивних дій, включаючи його еволюцію в національному та міжнародному праві;
- дослідити підстави, порядок та причини відмови від застосування концепції позитивних дій у судовій практиці США;
- визначити та проаналізувати міжнародно-правові стандарти застосування позитивних дій та порівняти їх з американською моделлю;
- дослідити еволюцію застосування позитивних дій судами США шляхом аналізу ключових судових прецедентів, зокрема *Regents of the University of California v. Bakke* (1978), *Grutter v. Bollinger* (2003), *Gratz v. Bollinger* (2003) та рішення Верховного Суду 2023 року, які визначили правові межі позитивних дій;
- проаналізувати рішення Верховного Суду США у справах *Students for Fair Admissions v. Harvard* та *Students for Fair Admissions v. University of North Carolina* з огляду на кардинальну зміну позиції Верховного Суду США щодо застосування позитивних дій;

- оцінити вплив заборон позитивних дій на рівні штатів (Каліфорнія, Техас, Мічиган тощо) на рівень расового різноманіття у правничих школах США за даними Американської асоціації адвокатів (АВА) за 1980–2021 роки;
- проаналізувати трансформацію програм різноманіття, рівності та інклюзії (DEI) у бізнес-сфері на прикладі судової справи FearlessFund (2023), що ілюструє сучасні виклики для позитивних дій.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації політики позитивних дій у правовій системі США. Ці відносини охоплюють правові, соціальні та інституційні аспекти, пов'язані з подоланням наслідків історичної дискримінації, зокрема расової, етнічної та гендерної.

Предметом дослідження є позитивні дії у сферах вищої освіти, працевлаштування та бізнесу в правовій системі США.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що дисертація є першою в Україні самостійною роботою із комплексного аналізу концепції позитивних дій у правовій системі США, що поєднує історико-правовий, доктринальний та емпіричний виміри.

За результатами проведеного дослідження обґрунтовано та сформульовано низку теоретичних положень, висновків та практичних пропозицій:

вперше:

- здійснено комплексне дослідження генези концепції позитивних дій у правовій системі США як реакції держави на історичні форми расової та соціальної дискримінації, пов'язаної з рабством, сегрегацією та нерівністю у доступі до освіти й праці;
- обґрунтовано, що позитивні дії мають тимчасовий і компенсаційний характер і спрямовані на досягнення фактичної, а не лише формальної рівності, при цьому принцип легітимних очікувань як доктринальна основа позитивних дій забезпечує баланс між правами особи та публічним інтересом у досягненні фактичної рівності;
- сформульовано цілісну модель доктрини суворого контролю (strictscrutiny) у сфері позитивних дій, яка виступає головним правовим інструментом перевірки їхньої конституційності. На основі аналізу судових справ доведено, що суд визначив чіткі критерії допустимості таких заходів — переконлива державна мета, тимчасовість, пропорційність і відсутність дискримінаційного ефекту;
- у результаті здійснення порівняльного аналізу міжнародно-правових стандартів і американської моделі позитивних дій з'ясовано різницю

між двома концептуальними підходами: міжнародне право розглядає позитивні дії як тимчасові та пропорційні спеціальні заходи для усунення структурної дискримінації, тоді як у США вони набули форми інституціоналізованих преференцій, спрямованих на компенсацію конкретних історичних нерівностей. Обґрунтовано, що міжнародний підхід орієнтується на універсальний принцип недискримінації, тоді як американський ґрунтується на прагненні до компенсаційної справедливості;

- на основі статистичних даних Американської асоціації адвокатів за 1980–2021 роки емпірично показано довготривалий вплив заборон позитивних дій у штатах Каліфорнія, Техас і Мічиган на рівень расового різноманіття у правничих школах. Виявлено, що після ухвалення відповідних актів частка афроамериканських і латиноамериканських студентів скоротилася майже вдвічі та не відновилася навіть після впровадження расово нейтральних альтернатив;

удосконалено:

- понятійно-доктринальне розмежування формальної та фактичної рівності у контексті політики позитивних дій, визначено критерії їх допустимості: тимчасовість, пропорційність, індивідуалізований підхід і відсутність автоматичних квот;
- основні правові підстави для відмови у застосуванні позитивних дій, зокрема концепцію зворотної дискримінації, ризик стереотипізації, невизначеність мети, негативний вплив на інші групи та безстроковість програм;

набули подальшого розвитку:

- положення про еволюцію судової практики Верховного Суду США, яка відобразила поступовий перехід від визнання легітимності позитивних дій до фактичної відмови від них. Доведено, що ця трансформація є свідченням зміни правової парадигми — від фактичної рівності до принципу формальної рівності та расової нейтральності як єдиного конституційного стандарту;
- підхід до правового аналізу програм різноманіття, рівності та інклюзії (DEI) у бізнес-сфері на прикладі справи FearlessFund (2023), що вперше продемонструвала перенесення судової заборони позитивних дій в приватний сектор. Обґрунтовано, що під впливом судової практики компанії змушені переходити від цільових расових чи гендерних преференцій до універсальних, формально нейтральних механізмів

інклюзії, що позначає новий етап розвитку антидискримінаційного права США.

Представлені положення відображають основні результати та наукові здобутки цієї дисертаційної роботи. Водночас тема позитивних дій залишається складною та динамічною, тому дослідження не претендує на вичерпне охоплення всіх аспектів проблематики.

Дякую за увагу та буду радий відповісти на запитання й долучитися до подальшого обговорення. На цьому доповідь завершено.

ЗАПИТАННЯ:

Щокін Р.Г. доктор юридичних наук, професор *У чому полягає ключова відмінність між формальною та фактичною рівністю?*

Відповідь здобувача. Дякую за питання! Формальна рівність передбачає однакове юридичне ставлення до всіх осіб незалежно від їхніх початкових соціальних і історичних умов. Вона виходить із припущення, що всі мають рівні можливості за визначенням, а отже, спеціальні заходи недоцільні або навіть шкідливі. Фактична рівність, навпаки, визнає, що тривала дискримінація та нерівність доступу до ресурсів формують нерівні стартові позиції, які не можуть бути подолані лише декларуванням рівних прав. Саме тому фактична рівність допускає застосування позитивних дій як тимчасових заходів для вирівнювання можливостей.

У дисертації показано, що ця різниця є центральною для американської судової практики. Якщо в другій половині ХХ століття Верховний Суд США визнавав необхідність фактичної рівності як компенсаторної моделі, то з початку ХХІ століття спостерігається рух до домінування формальної рівності та ідеї «расової нейтральності». Рішення 2023 року закріпили саме формальний підхід, що значною мірою пояснює відмову від використання расових критеріїв і звуження позитивних дій до мінімально можливих форм.

Заросило В.О. доктор юридичних наук, професор *Яку роль у системі позитивних дій відіграє доктрина суворого контролю (strictscrutiny)?*

Відповідь здобувача. Дякую за питання! Доктрина суворого контролю є найжорсткішим інструментом із можливих стандартів конституційного аналізу і застосовується до всіх заходів, що прямо або опосередковано враховують расу. Вона вимагає доведення трьох критеріїв: переконливої державної мети, вузької спрямованості заходу та доведеної пропорційності

між засобами й цілями. У роботі показано, що суворий контроль має не лише юридичний, а й політико-ціннісний характер, оскільки він одночасно обмежує дискрецію органів влади та вимагає максимальної обережності при використанні расових категорій.

Саме суворий контроль став основою для поступового демонтажу політики позитивних дій. Починаючи зі справ Gratz та Grutter, суди дедалі жорсткіше оцінювали відповідність програм критеріям цього стандарту, а у 2023 році дійшли висновку про їхню неконституційність. У дисертації доведено, що доктрина суворого контролю була використана не тільки для оцінки законності окремих програм, а й для доктринальної зміни парадигми рівності — від компенсаційної моделі до моделі повної расової нейтральності.

Веклич В.О. доктор юридичних наук, доцент *Який внесок зробила судова практика у трансформацію позитивних дій у США?*

Відповідь здобувача. Дякую за питання! Судова практика відіграла ключову роль у формуванні меж допустимості позитивних дій, визначивши, які механізми вважатимуться конституційними. Справа Bakke започаткувала доктрину «гнучкого врахування раси» та заборонила використання квот. У справах Gratz і Grutter Верховний Суд уточнив різницю між індивідуальним підходом (допустимим) і системними автоматичними перевагами (неконституційними). Справа Fisher додатково посилила вимоги доказовості та обґрунтованості цілей.

У роботі доведено, що рішення у справі StudentsforFairAdmissions v. Harvard (2023) стало кульмінацією багаторічної еволюції. Суд фактично оголосив позитивні дії несумісними зі сучасним розумінням рівності та конституційними стандартами. Таким чином, правозастосування пройшло шлях від обережного схвалення позитивних дій до їх повної заборони, змінивши правову та соціальну логіку інструментів боротьби з дискримінацією.

Савка О.І. кандидат юридичних наук *Яку різницю між міжнародним підходом і американською моделлю позитивних дій встановлено у дослідженні?*

Відповідь здобувача. Дякую за питання! Міжнародно-правові стандарти трактують позитивні дії як тимчасові та пропорційні заходи, спрямовані виключно на усунення структурної дискримінації і досягнення фактичної рівності. У документах ООН, зокрема CERD і CEDAW, ці заходи мають бути чітко обмежені у часі, не створювати нових форм дискримінації та базуватися на універсальних принципах. У цьому підході ключову роль

відіграв баланс між захистом вразливих груп та недопущенням надмірних або непропорційних переваг.

Американська модель, на відміну від міжнародної, історично виконувала компенсаційну функцію, орієнтовану на конкретні групи, що зазнали дискримінації протягом поколінь. Вона була тісно пов'язана з політичними процесами, рухами за громадянські права та спеціальним історичним контекстом. У дисертації доведено, що ці два підходи ґрунтуються на різних філософіях рівності: міжнародна модель прагне універсальності й обмеженості, тоді як американська спирається на поняття історичної відповідальності й компенсаційної справедливості.

Севрук Ю.Г. кандидат юридичних наук *Які наслідки для расового різноманіття у правничих школах мали заборони позитивних дій?*

Відповідь здобувача. Дякую за питання! Емпіричні дані, проаналізовані у дослідженні, свідчать про суттєве зниження представництва афроамериканських та латиноамериканських студентів після запровадження заборон у штатах Каліфорнія, Техас і Мічиган. У деяких закладах частка студентів з цих груп скоротилася майже вдвічі протягом перших років після введення заборони. Ці зміни виявилися стійкими, адже навіть після впровадження расово нейтральних альтернатив рівень різноманіття не повернувся до попередніх показників.

У роботі зроблено висновок, що заборона позитивних дій не лише вплинула на расовий склад студентів, але й мала ширші соціальні наслідки. Зменшення різноманіття у правничих школах знижує представництво меншин у юридичних професіях, що поглиблює структурну нерівність у доступі до впливових соціальних ролей. Це підтверджує, що формальна рівність без спеціальних заходів не забезпечує рівного доступу до освіти для історично маргіналізованих груп.

Зубрицький М.І. доктор юридичних наук *Яка роль принципу легітимних очікувань у концепції позитивних дій?*

Відповідь здобувача. Дякую за питання! Принцип легітимних очікувань встановлює межі допустимого втручання держави у права осіб та визначає рамки передбачуваності правового регулювання. У сфері позитивних дій цей принцип допомагає оцінювати, чи є заходи щодо підтримки певних груп пропорційними та обґрунтованими. Він також слугує критерієм для оцінки того, чи не створюють такі заходи надмірного тягаря для інших груп населення.

У дисертації встановлено, що порушення принципу легітимних очікувань часто ставало підставою для скасування програм позитивних дій у судовій практиці США. Судді посилалися на те, що особи повинні мати передбачувані правила вступу чи працевлаштування, а позитивні дії не можуть створювати необґрунтовані переваги або закріплюватися без часових меж. Таким чином, принцип легітимних очікувань став важливим фактором у процесі переходу від фактичної рівності до расової нейтральності.

Барановська В.М. кандидат юридичних наук, доцент *Які головні причини поступової відмови США від позитивних дій?*

Відповідь здобувача. Дякую за питання! Серед ключових причин відмови — критика з боку суспільства щодо несправедливості преференцій, ризик зворотної дискримінації та сумніви щодо ефективності програм. Судова доктрина посилила вимоги до чітких, вимірюваних і переконливих цілей програм, що стало серйозним бар'єром для їх збереження. Додатково негативні побічні ефекти, такі як стигматизація бенефіціарів програм, також відігравали роль.

У роботі показано, що юридичні та політичні процеси разом сформували умови для переходу до расово-нейтральної моделі. Рішення 2023 року лише завершили процес, який розпочався десятиліттями раніше. У новій парадигмі рівність трактується як відсутність будь-яких расових категорій у правовому регулюванні, а не як активне виправлення історичної нерівності.

Талах А.М. кандидат юридичних наук, доцент *Які альтернативні механізми заміни позитивних дій запропоновано у роботі?*

Відповідь здобувача. Дякую за питання! У дослідженні запропоновано кілька расово-нейтральних підходів, які дозволяють зберігати певний рівень соціальної мобільності без прямого використання расових критеріїв. Серед них — врахування доходу сім'ї, якості середньої освіти, рівня ресурсності шкіл, соціально-економічного статусу, географічних диспропорцій та досвіду подолання складних життєвих обставин. Такі підходи знижують ризики дискримінаційних наслідків, оскільки орієнтуються на індивідуальні потреби, а не на групову приналежність.

Другий аспект альтернатив полягає у гармонізації американського досвіду з міжнародними стандартами, що вимагають пропорційності та тимчасовості будь-яких спеціальних заходів. Расово нейтральні механізми потенційно можуть забезпечити більш стійку й правомірну політику рівних можливостей. У роботі підкреслено, що такі інструменти можуть стати

ефективнішою й менш конфліктною заміною позитивним діям у правовій системі США.

ВИСТУПИ:

Капля О.М. доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності (**рецензент 1**):

Шановні колеги! Дисертаційне дослідження присвячене одній із найскладніших та найдинамічніших тем сучасного американського та міжнародного права. Позитивні дії, створені як інструмент подолання історичної та структурної дискримінації, сьогодні опинилися в центрі радикального перегляду, що особливо проявилось після рішення Верховного Суду США у справі *StudentsforFairAdmissions* (2023). Саме тому дослідження розглядає важливе питання співвідношення формальної рівності та спеціальних заходів, що покликані забезпечити реальний доступ недопредставлених груп до освіти та працевлаштування. Тематика має також міжнародну вагу, оскільки стандарти ООН і практика різних держав демонструють різні підходи до подолання структурної нерівності.

Дисертація вирізняється логічною структурою, послідовністю та науковою ґрунтовністю. Автор застосовує комплекс методів — історико-правовий, порівняльний, формально-юридичний, системний та елементи емпіричного аналізу, що забезпечує всебічне опрацювання теми. Джерельна база включає нормативні акти, судові рішення, наукові дослідження та статистику, що робить отримані результати достовірними. Наукова новизна полягає у переосмисленні правової природи позитивних дій, аналізі трансформації судової доктрини рівності та виявленні переходу від моделі компенсації історичної нерівності до моделі расової нейтральності, яка стала визначальною після 2023 року.

До важливих здобутків дослідження належить аналіз еволюції *affirmativeaction* від політики президентів Кеннеді й Джонсона до сучасної судової практики; характеристика принципів рівного захисту та суворого контролю; порівняння американського підходу з міжнародно-правовими стандартами; виявлення наслідків обмеження позитивних дій для університетів, бізнесу та програм DEI; пропозиції щодо впровадження альтернативних, расово нейтральних механізмів оцінювання рівності. Особливо цінним є висновок про те, що судові рішення останніх років сформували нову парадигму, яка значною мірою обмежує можливість застосування позитивних дій у будь-якій сфері.

Результати дослідження мають прикладне значення. Вони можуть бути використані у наукових розробках, навчальних курсах з конституційного та міжнародного права, а також у нормотворенні — зокрема, під час удосконалення українського антидискримінаційного законодавства та впровадження соціально-економічних, а не расових критеріїв оцінювання рівності.

Разом з тим у роботі залишились дискусійні питання, які відкривають перспективи для подальших досліджень: обмежена широта порівняльного аналізу; недостатній соціологічний вимір наслідків рішень 2023 року; фрагментарність аналізу корпоративних DEI-політик; часткова відсутність прогнозування майбутніх моделей регулювання. Однак ці аспекти не знижують наукової цінності дисертації, а лише підкреслюють складність і багатогранність теми.

Загалом дисертація відповідає вимогам, встановленим до наукових робіт на здобуття ступеня доктора філософії. Вона демонструє високий рівень наукової зрілості, самостійності та аргументованості. Отримані результати становлять вагомий внесок у розвиток досліджень антидискримінаційної політики та права рівності.

Загальний висновок. На підставі викладеного вважаю, що дисертаційне дослідження відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283, від 19 травня 2023 року № 502, від 3 травня 2024 року № 507), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, у якій отримано нові обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має значення для юридичної науки. Автор Барінов Артем Олександрович за результатами публічного захисту заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Вацюк В. О. кандидат юридичних наук (рецензент 2):

Шановні колеги! Актуальність теми дослідження не викликає сумніву. У дисертаційній роботі запропоновано вирішення актуального науково-практичного завдання в галузі знань 081 «Право». Актуальність теми виходить за межі американської правової системи. Позитивні дії давно стали

частиною глобального дискурсу щодо стандартів рівності, а міжнародні інституції та правові системи різних країн пропонують різні моделі забезпечення недискримінації. Саме тому дисертація має значне теоретичне й практичне значення, оскільки дозволяє оцінити американську модель у ширшому порівняльному контексті та визначити її місце серед міжнародних підходів до забезпечення фактичної рівності.

Робота відзначається високим рівнем наукової обґрунтованості. Поставлені завдання виконано послідовно, структура дисертації є логічною, а аргументація — переконливою. Автор успішно поєднав різні методи правового аналізу: історико-правовий, порівняльний, формально-юридичний, системно-структурний та елементи емпіричного підходу. Широка джерельна база, що включає нормативні акти, судові рішення, наукові праці та статистичні дані, забезпечує достовірність висновків. Наукова новизна роботи полягає у комплексному переосмисленні правової природи affirmative action, а також у формуванні концептуальної моделі, що пояснює перехід американського права від компенсаційного підходу до режиму расової нейтральності після 2023 року.

У межах дослідження здійснено ґрунтовний аналіз історичного розвитку позитивних дій, ролі принципу рівного захисту та доктрини суворого контролю, а також особливостей правового регулювання у сферах освіти, працевлаштування та державних контрактів. Окреслено принципи застосування спеціальних заходів відповідно до міжнародних стандартів ООН і запропоновано новий підхід до розуміння співвідношення формальної та фактичної рівності. Значний інтерес становить дослідження правових наслідків обмеження affirmative action після 2023 року, особливо для університетів та корпоративних DEI-програм, а також окреслення правових сфер, що нині характеризуються підвищеною невизначеністю. Серед важливих результатів — детальний порівняльний аналіз рішень Bakke, Grutter, Fisher та Students for Fair Admissions, що дозволяє простежити еволюцію доктрини рівності.

Результати дослідження мають значний науковий і практичний потенціал. Матеріали дисертації можуть бути використані у подальших дослідженнях інституту фактичної рівності, у навчальних курсах із конституційного, міжнародного та порівняльного права, а також у нормотворчій діяльності. Висновки автора можуть стати корисними для вдосконалення українського антидискримінаційного законодавства, зокрема при впровадженні соціально-економічних та територіальних критеріїв як альтернативи расовим показникам. Аналіз американського досвіду також

може бути застосований у формуванні механізмів підтримки вразливих груп, включно з внутрішньо переміщеними особами та етнічними меншинами.

Водночас дисертація містить певні дискусійні аспекти, які не применшують загальної наукової цінності, але окреслюють напрями для подальших досліджень. Зокрема, ширший емпіричний аналіз, глибше опрацювання міжнародних зобов'язань України та додаткове залучення альтернативних доктринальних підходів могли б розширити аналітичний потенціал роботи. Однак ці зауваження мають переважно уточнювальний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку.

У цілому дисертація **Барінова Артема Олександровича** є завершеним, цілісним і високоякісним науковим дослідженням, яке відповідає всім вимогам, встановленим до робіт на здобуття ступеня доктора філософії. Робота відзначається самостійністю суджень, науковою зрілістю та істотним внеском у розвиток правової науки щодо інституту позитивних дій та сучасних підходів до забезпечення рівності.

Загалом, це дисертаційне дослідження може бути рекомендовано до представлення до захисту в спеціалізовану вчену раду.

УХВАЛА СЕМІНАРУ

Дисертація **Барінова Артема Олександровича** за темою: «Позитивні дії у правовій системі США: історія, судова практика та сучасні виклики у світлі міжнародних стандартів» є самостійним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, оформленим відповідно до встановлених вимог.

Актуальність теми та її зв'язок із планами науково-дослідних робіт. Тема дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною у зв'язку з глибокими трансформаціями сучасних підходів до забезпечення рівності та недискримінації в національних і міжнародних правових системах. Позитивні дії протягом десятиліть слугували ключовим інструментом подолання структурної нерівності, однак сьогодні цей інститут переживає суттєвий перегляд, що потребує всебічного теоретичного й методологічного осмислення. Особливого значення набувають нові тенденції, пов'язані з рішенням Верховного Суду США у справі *StudentsforFairAdmissions* (2023), яке радикально змінило правові засади використання расово орієнтованих критеріїв у сфері освіти та працевлаштування. Це рішення фактично започаткувало нову епоху у сфері конституційного права США, засновану на суворому стандарті расової нейтральності, що спричиняє суттєві зміни в американській правозастосовній практиці та впливає на міжнародні дискусії щодо природи й меж спеціальних заходів.

Актуальність теми також обумовлена значним розширенням міжнародно-правових підходів до забезпечення фактичної рівності, закріплених у актах ООН, Раді Європи та праві Європейського Союзу. У сучасному міжнародному дискурсі позитивні дії розглядаються як тимчасові та пропорційні спеціальні заходи, спрямовані на ліквідацію структурної дискримінації, а тому порівняння цих стандартів із американською моделлю, що історично базувалася на логіці компенсативної справедливості, має важливе значення для глобального правознавства. З огляду на активні євроінтеграційні процеси в Україні та необхідність гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами, аналіз інституту позитивних дій і можливості використання його досвіду в Україні є актуальним і практично значущим.

Зміст дисертаційного дослідження безпосередньо пов'язаний із планами науково-дослідної роботи кафедри, спрямованими на вивчення проблематики конституційно-правових гарантій прав людини, механізмів забезпечення рівності, протидії дискримінації та адаптації міжнародних стандартів у національну правову систему. Робота органічно інтегрується у наукові напрями кафедри, зокрема у дослідження трансформації сучасних підходів до прав людини, розвитку принципу верховенства права та формування інституційних механізмів забезпечення справедливості. Дисертація сприяє реалізації кафедральних дослідницьких програм, присвячених удосконаленню національного законодавства та запровадженню нових моделей протидії дискримінації, а також розширює міжнародний контекст наукових розробок кафедри.

Обрана тема має як теоретичну, так і практичну актуальність, відповідає стратегічним завданням наукової діяльності кафедри та робить вагомий внесок у розвиток комплексних досліджень у сфері прав людини, конституційного та міжнародного права.

Формулювання наукового завдання, нове розв'язання якого отримано в дисертації. Дисертація є першою в Україні самостійною роботою із комплексного аналізу концепції позитивних дій у правовій системі США, що поєднує історико-правовий, доктринальний та емпіричний виміри.

За результатами проведеного дослідження обґрунтовано та сформульовано низку теоретичних положень, висновків та практичних пропозицій:

вперше:

- здійснено комплексне дослідження генези концепції позитивних дій у правовій системі США як реакції держави на історичні форми расової та соціальної дискримінації, пов'язаної з рабством, сегрегацією та

нерівністю у доступі до освіти й праці. Виявлено логічний розвиток концепції від указу президента Дж. Ф. Кеннеді 1961 року та Закону про громадянські права 1964 року до сучасної судової практики, що дозволило встановити причинно-наслідкові зв'язки між соціальною політикою держави та правовими механізмами її реалізації;

- обґрунтовано, що позитивні дії мають тимчасовий і компенсаційний характер і спрямовані на досягнення фактичної, а не лише формальної рівності, при цьому принцип легітимних очікувань як доктринальна основа позитивних дій забезпечує баланс між правами особи та публічним інтересом у досягненні фактичної рівності. На основі аналізу рішень *Regents of the University of California v. Bakke* (1978) та *Grutter v. Bollinger* (2003) показано, як судова практика трансформувала цей принцип у засіб забезпечення пропорційності між рівністю і потребою виправлення історичної нерівності;
- сформульовано цілісну модель доктрини суворого контролю (*strict scrutiny*) у сфері позитивних дій, яка виступає головним правовим інструментом перевірки їхньої конституційності. На основі аналізу справ *Gratz v. Bollinger* (2003) та *Students for Fair Admissions v. Harvard University of North Carolina* (2023) доведено, що суд визначив чіткі критерії допустимості таких заходів — переконлива державна мета, тимчасовість, пропорційність і відсутність дискримінаційного ефекту. Установлено, що саме ця доктрина стала підґрунтям переходу від фактичної рівності до конституційної моделі формальної рівності;
- у результаті здійснення порівняльного аналізу міжнародно-правових стандартів і американської моделі позитивних дій з'ясовано різницю між двома концептуальними підходами: міжнародне право розглядає позитивні дії як тимчасові та пропорційні спеціальні заходи для усунення структурної дискримінації, тоді як у США вони набули форми інституціоналізованих преференцій, спрямованих на компенсацію конкретних історичних нерівностей. Обґрунтовано, що міжнародний підхід орієнтується на універсальний принцип недискримінації, тоді як американський ґрунтується на прагненні до компенсаційної справедливості;
- на основі статистичних даних Американської асоціації адвокатів за 1980–2021 роки емпірично показано довготривалий вплив заборон позитивних дій у штатах Каліфорнія, Техас і Мічиган на рівень расового різноманіття у правничих школах. Виявлено, що після ухвалення відповідних актів частка афроамериканських і латиноамериканських студентів скоротилася майже вдвічі та не

відновилися навіть після впровадження расово нейтральних альтернатив;

удосконалено:

- понятійно-доктринальне розмежування формальної та фактичної рівності у контексті політики позитивних дій, визначено критерії їх допустимості: тимчасовість, пропорційність, індивідуалізований підхід і відсутність автоматичних квот. Показано, що саме порушення цих критеріїв стало підставою для поступового звуження сфери застосування позитивних дій у судовій практиці США;
- основні правові підстави для відмови у застосуванні позитивних дій, зокрема концепцію зворотної дискримінації, ризик стереотипізації, невизначеність мети, негативний вплив на інші групи та безстроковість програм. Обгрунтовано, що саме ці аргументи стали основою для судового переосмислення принципу рівності та запровадження стандарту расової нейтральності як універсального конституційного підходу;

набули подальшого розвитку:

- положення про еволюцію судової практики Верховного Суду США, яка відобразила поступовий перехід від визнання легітимності позитивних дій до фактичної відмови від них. Доведено, що ця трансформація є свідченням зміни правової парадигми — від фактичної рівності до принципу формальної рівності та расової нейтральності як єдиного конституційного стандарту;
- підхід до правового аналізу програм різноманіття, рівності та інклюзії (DEI) у бізнес-сфері на прикладі справи FearlessFund (2023), що вперше продемонструвала перенесення судової заборони позитивних дій в приватний сектор. Обгрунтовано, що під впливом судової практики компанії змушені переходити від цільових расових чи гендерних преференцій до універсальних, формально нейтральних механізмів інклюзії, що позначає новий етап розвитку антидискримінаційного права США.

Обгрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, що захищаються. Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у дисертаційній роботі, ґрунтуються на сучасних теоретико-методологічних засадах юридичної науки, комплексному узагальненні позицій провідних українських і зарубіжних дослідників, а також на системному застосуванні загальнонаукових і спеціально-правових методів дослідження. Автор використав широку джерельну базу, що включає нормативні акти, судову практику, наукову літературу та статистичні

матеріали, що забезпечує високий рівень достовірності отриманих результатів. У підсумку наукові висновки, запропоновані дисертантом, можна вважати достатньо обґрунтованими, логічно послідовними та такими, що відповідають вимогам академічної доброчесності.

Наукове значення роботи. Наукове значення дисертації полягає в тому, що її висновки та рекомендації можуть бути використані як у подальших теоретичних і порівняльно-правових дослідженнях, присвячених еволюції інституту позитивних дій, так і у вивченні сучасних підходів до забезпечення фактичної рівності в різних правових системах. Запропоновані автором положення становлять цінну основу для аналізу трансформації конституційної доктрини США, впливу судової практики на розвиток антидискримінаційного законодавства та пошуку альтернативних, расово нейтральних механізмів вирівнювання можливостей.

Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням, у межах якого автором сформульовано теоретичні положення, методологічні засади, висновки та власні наукові підходи, що дозволили комплексно вирішити поставлені завдання щодо аналізу позитивних дій у правовій системі США. Усі теоретичні узагальнення, практичні рекомендації та висновки, отримані в процесі роботи, розроблено здобувачем самостійно.

Дисертацію виконано та обговорено на кафедрі адміністративного, фінансового та банківського права Міжрегіональної Академії управління персоналом. Основні ідеї, наукові результати та положення дослідження були апробовані на наукових конференціях, семінарах і круглих столах, що підтверджує їхній науковий та практичний характер.

Ключові результати дослідження опубліковано у 5 наукових працях (статтях у фахових виданнях, присвячених аналізу судової практики США щодо позитивних дій та міжнародним стандартам у цій сфері, а також практиці застосування позитивних дій у праві інших країн).

Статті у фахових виданнях:

1. Барінов, А. (2025). Еволюція політики позитивних дій у правовій системі США: історико-правовий аналіз. Наше право, (3), 400–407.
2. Барінов, А. (2025). Інтеграція гендерного підходу в політику Європейського Союзу: сучасні тенденції та практичні механізми реалізації. Європейські перспективи, (3), 415–424.
3. Барінов, А. (2025). Позитивні дії як міжнародно-правовий інструмент забезпечення фактичної рівності. Наше право, (4), 173–180.

Особистий внесок: проаналізовано основні прецеденти програми різноманіття, рівності та інклюзії у праві США та обґрунтовано конституційно-правову основу застосування цих програм.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана грамотно, у відповідності до вимог наукового стилю. Виклад матеріалу є чітким, логічним та достатньо доступним для сприйняття, що свідчить про вміння здобувача коректно та науково обґрунтовано формулювати положення, висновки й рекомендації.

Характеристика особистості здобувача. **Барінов Артем Олександрович** зарекомендував себе як здібний та відповідальний дослідник. Він продемонстрував високий рівень уміння працювати з науковими джерелами, здійснювати ґрунтовний аналітичний пошук і формувати обґрунтовані висновки. Відзначається виваженістю, працелюбністю, дисциплінованістю та вимогливістю до себе. У процесі роботи застосував сучасні методи й підходи до дослідження обраної тематики. Освітньо-наукову програму за спеціальністю 081 «Право» виконав своєчасно та успішно.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ЩОДО ДИСЕРТАЦІЇ:

1. За науковою новизною, теоретичним та практичним значенням отриманих результатів дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» Барінова Артема Олександровича «Позитивні дії у правовій системі США: історія, судова практика та сучасні виклики у світлі міжнародних стандартів» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 (зі змінами), а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

2. Порушити клопотання перед Міністерством освіти і науки України про утворення разової спеціалізованої вченої ради з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації здобувача ступеня доктора філософії з метою присудження зазначеного ступеня за спеціальністю 081 «Право» відповідно до Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 (зі змінами), та Порядку присудження ступеня

доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Результати голосування присутніх на засіданні докторів наук та кандидатів наук:

- всього: «за» 17 __, «проти» — немає, «утрималося» — немає;
- за профілем поданої на розгляд дисертації: «за» — 9, з них _5_ докторів і _4_ кандидати юридичних наук.

Голова міжкафедрального семінару
Доктор юридичних наук, професор

Заросило В.О.

Секретар
міжкафедрального семінару

Вацюк В.О.